

Gorazd Kovačič

Pragmatizem in anacionalno pojmovanje domovine pri mlajših generacijah slovenskih izseljencev

Članek raziskuje subjektivno percepcijo lastnega migrantstva, razloge za odselitev in pogoje za vrnitev ter pojmovanje domovine pri nedavnih izseljencih iz Slovenije. Zlasti od gospodarske krize 2008–2015 beležimo močan neto izselitveni tok in beg možganov. S polstrukturiranimi intervjuji z nedavnimi izseljenci smo ugotovili, da pri njih prevladujejo ekonomski razlogi za migriranje in pragmatično stališče do lokacije bivanja ter da je v njihovi subjektivni konstrukciji domovina večinoma skrčena na najožji socialni krog in svet vsakdanjega življenja, le manjši del pa se jih identificira s Slovenijo kot organiziranim kulturnim in političnim prostorom. V razmerah prostega pretoka delovne sile v EU in polperiferosti slovenskega gospodarstva lahko zato pričakujemo nadaljnje valove neto izseljevanja, ki bodo intenzivnejši v obdobjih gospodarskih kriz.

Ključne besede: migracije, slovenski izseljenci, subjektivna percepcija migracij, pojmovanje domovine, Slovenija.

Pragmatism and Non-national Perception of Homeland by Younger Generations of Slovenian Emigrants

The article researches the subjective perception of migration, the reasons for emigration and the conditions for return, and the perception of homeland by recent emigrants from Slovenia. Since the 2008–2015 economic crisis, there has been a strong stream of net emigration and brain drain from Slovenia. By means of semi-structured interviews with recent emigrants, we found out that their prevailing reasons for migration were economic, their view of the selected location pragmatic, and their subjective perception of homeland mostly reduced to the narrow social network and world of everyday life. Only a smaller part of the interviewees identifies itself with Slovenia as an organised cultural and political space. Therefore, under the condition of the free movement of labour within the EU and a semi-peripheral position of the Slovene economy, new waves of net emigration from Slovenia can be expected in the future, especially in periods of economic crises.

Keywords: migrations, Slovene emigrants, subjective perception of migrations, perception of homeland, Slovenia.

Correspondence address: Gorazd Kovačič, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana, e-mail: gorazd.kovacic2@guest.arnes.si.

1. Uvod

V študijih migracij sta se v zadnjih desetletjih uveljavila dva medsebojno povezana teoretska in metodološka pristopa. Prvi izhaja iz teorij deterritorializacije in reterritorializacije, transnacionalnosti, hibridnosti in kreolizacije, ki migracij ne obravnavajo kot premika iz ene na drugo lokacijo, temveč kot tok skozi prostor in čas, v katerem migranti ostajajo povezani s svojci prek transnacionalnih komunikacijskih omrežij. Teoretski premik od osrednjega pomena fizičnega prostora k transnacionalnim komunikacijskim omrežjem naslavlja ugotovitve, da migranti gojijo in si zamišljajo svoj stik z matično skupnostjo predvsem prek medijske in etnične krajine (Golob 2010, 117–118, 122; Mikola & Gombač 2008, 41–43).

Drugi pristop se osredotoča na preučevanje migrantske konstrukcije realnosti in subjektivnega dojemanja okoliščin, zaradi katerega se ljudje odločajo za selitev (Gostič 2019, 217; Lukšič-Hacin 1995, 56–90; 1999, 143–144), in zato uporablja fenomenološke metode (Gostič 2019, 222–224), npr. biografsko-narativni metodološki pristop, s katerimi raziskovalci pridobijo razumevanje subjektivnih izkušenj migrantov in njihovih interpretacij družbenih dogodkov (Ilc Klun 2017, 61–64).

Raziskave slovenskih političnih izseljencev in njihovih potomcev v Argentini ter slovenskih ekonomskih izseljencev in njihovih potomcev v Zahodni Evropi so pokazale, da imajo migranti čustveno močno pojmovanje domovine kot fizičnega prostora, posredovanega z imaginarnimi projekcijami, predvsem kadar so integrirani v politično organizirano skupnost v diaspori, ki jo povezuje spomin na travmatičen kolektivni razlog za izselitev. Ti migranti in njihovi potomci lahko skozi vrsto generacij idealizirajo domovino oz. njeno preteklost, ki je medtem že minila. Domovino, po kateri hrepenijo, reprezentirajo z opremo in dekoracijo svojih domov, ki reprezentira slovensko tradicionalno materialno kulturo in simbole (Golob 2009; 2010). Tudi ekonomski izseljenci v Zahodno Evropo iz 60. in 70. let prejšnjega stoletja poudarjajo pripadnost domovini z oblikovanjem svojih domov in z nedeljskimi in prazničnimi obredi, toda pomanjkanje vsakodnevne fizičnega stika med njimi, zaznamovanega z rabo slovenščine (otroke so vozili na tečaje slovenščine v oddaljene kraje nekajkrat mesečno, povezovali so jih predvsem zdomski duhovniki), in integrativnega kolektivnega narativa sta povzročila asimilacijo najkasneje v tretji generaciji (Golob 2010, 127–128). Podobno je bilo z izseljenci v ZDA. Eden pomembnejših dogodkov v novejši zgodovini, ki je politično mobiliziral pripadnike slovenske diaspore, je bila osamosvojitve Slovenije. Takrat so se pod koordinacijo nekaterih političnih strank iz Slovenije številni angažirali za pridobitev mednarodne podpore osamosvojitvi (Golob 2010, 119).

Ekonomski izseljenci iz časa po osamosvojitvi so komunikacijsko povezani predvsem s svojci prek IKT, ne pa tudi prek mrež slovenskih političnih strank v diaspori. Ker so se izselili nedavno zaradi iskanja boljših pogojev za delo in kariero,

večinoma ne idealizirajo domovine oz. Slovenije in tudi slovenska identiteta jim ne pomeni nič, kar bi določalo njihovo vsakdanje življenje in prihodnost (Gostič 2019, 231). Večina naj bi se jih izselila iz regionalnih središč, ne iz periferije, in ti se ne identificirajo s tradicionalno slovensko folkloro (Lapuh 2011, 82, 87). Ali doma govorijo slovensko, je odvisno predvsem od tega, ali imajo slovenskega partnerja. Lucija Lapuh je z anketo med izseljenci iz poosamosvojitvenega obdobja (N=650) ugotovila, da jih le polovica doma govori slovensko (Lapuh 2011, 85). Svojo izselitev dojemajo predvsem instrumentalno, kot priložnost za uspeh na trgu dela in kot osamosvojitvev od staršev, saj se starost odhoda niža v čas zaključka formalnega izobraževanja in prehoda v samostojno odraslost (Gostič 2019, 219, 231).

V tem prispevku bomo analizirali poglede nedavnih (to je iz zadnjih 10 let) slovenskih ekonomskih izseljencev na lastno migrantsko izkušnjo in perspektivo, izražene v 40 polstrukturiranih intervjujih. Razumevanje njihovih motivov za odselitev, pripravljenosti na nadaljnje selitve in za vrnitev v Slovenijo, pa tudi njihovega pojmovanja domovine in patriotizma kot morebitnega motiva za vrnitev je pomembno zato, ker kaže ne le na subjektivne pogoje in možnosti za vračanje nedavnih izseljencev, temveč tudi na ideološko plat potencialov za nadaljnje valove izseljevanja iz Slovenije, če se tukajšnje gospodarstvo ne bo dvignilo nad sedanji polperiferni položaj znotraj odprtega evropskega trga delovne sile.

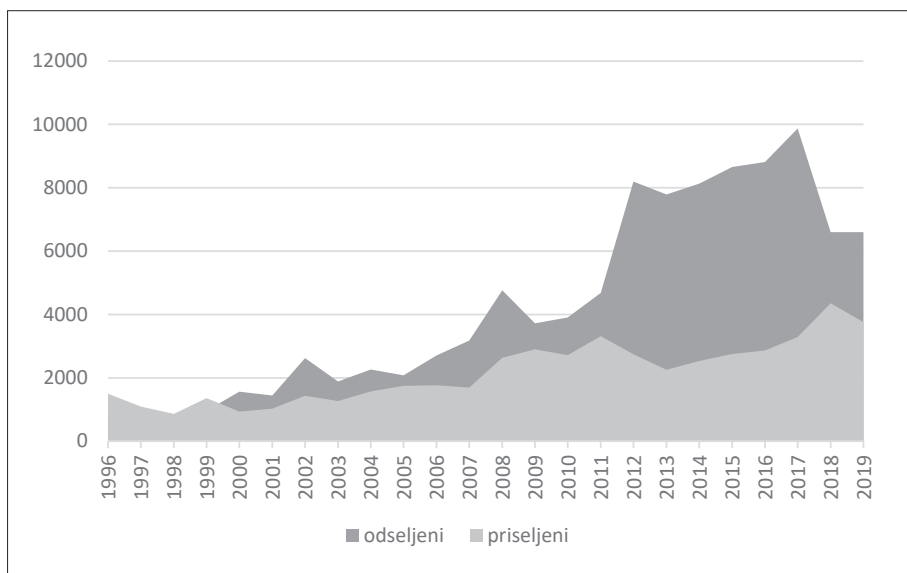
Najprej bomo v naslednjem poglavju predstavili obseg migracij iz in v Slovenijo v zadnjih desetletjih in njihovo asimetrično izobrazbeno strukturo, ki kaže na podrazvitost (slovenski državljani, ki se izseljujejo, so bolj izobraženi od tujcev, ki se priseljujejo, kar pomeni, da ponudba visoko kvalificiranih delovnih mest ne dohaja dviga izobraženosti prebivalstva v zadnjih desetletjih). Zatem bomo predstavili metodologijo empirične raziskave in analizirali njene rezultate. V raziskavi smo povprašali izseljence iz zadnjega desetletja o njihovi subjektivni percepciji lastnega migrantstva, o razlogih za odselitev in pogojih za vrnitev, o položaju na trgu dela v Sloveniji in tujini, o materialnem položaju v tujini in zadovoljstvu z njim, o pojmovanju domovine in o spremljanju in opredeljevanju do slovenske politike.

2. Obseg in značilnosti nedavnih migracij iz in v Slovenijo

Podatki Statističnega urada Republike Slovenije (SURS) o migracijah državljanov Slovenije in tujcev s prebivališčem v Sloveniji v in iz države po osamosvojitvi kažejo naslednjo dinamiko. Po obdobju selitev prebivalstva znotraj območja nekdanje Jugoslavije v letih neposredno po osamosvojitvi sta bili dinamiki priseljevanja in izseljevanja tujcev ter državljanov Slovenije v 90. letih majhni.

Nato se je začela postopna rast ekonomskih imigracij, zlasti z območij nekdanje Jugoslavije, ki se je pospešila v času gospodarske konjunktore 2005–2008 in se je na nekoliko nižji ravni nadaljevala tudi med gospodarsko krizo 2008–2015. Čeprav so bile razmere na slovenskem trgu delovne sile takrat neugodne in so sprožile močan val izseljevanja državljanov Slovenije, so bile drugod na Zahodnem Balkanu še slabše. Migriranje oz. fluktuacija (odseljevanje in vračanje) slovenskih državljanov sta se začela povečevati od leta 2000 in se še nekoliko pospešila z včlanitvijo Slovenije v EU. Emigracijski tok se je močno povečal leta 2012 (Bevc 2014, 11–12; SURS 2021a), ko je vlada pod mednarodnim finančnim pritiskom uvedla varčevalne ukrepe, ki so omejili socialne transfere in zaposlovanje v javnem sektorju in s tem dodatno znižali kupno moč prebivalstva, pa tudi pokopali upe na kratkotrajnost krize in dodatno poslabšali blaginjsko perspektivo mlajših, ki so bili že prej generacijsko potisnjeni v množično prekarost (Kovačič 2016) na segmentiranem trgu delovne sile (Kramberger 2007).

Graf 1: Priseljeni in odseljeni slovenski državljani, 1996–2019

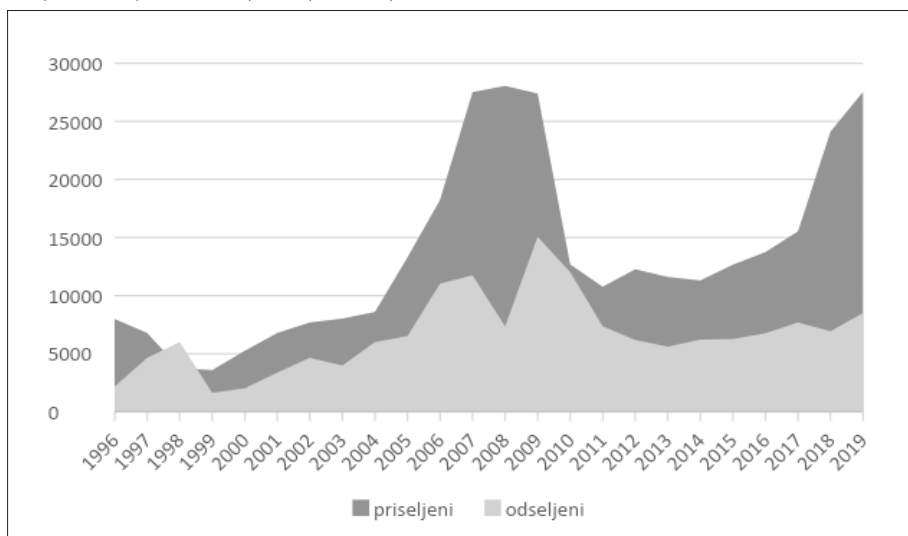

Vir: SURS (2021a).

Med vključno letoma 2012 in 2017 se je iz Slovenije na leto izselilo okrog 8.000 slovenskih državljanov, po koncu gospodarske krize se je ta številka presenetljivo še dvignila in se približala 10.000. Obenem se je v vsakem letu tudi priselilo (vrnilo) za približno tretjino letnega seštevka izseljenih državljanov. Letni neto selitveni saldo državljanov je v tem obdobju znašal med –5.500 in –6.500 oseb, večinoma v mlajših ali srednjih letih. Tako je Slovenija vsako leto neto izgubila

za dobro četrtno do tretjino generacije, v šestih letih pa skupaj neto 35.000 državljanov. Večinoma je šlo za mlajše delovno aktivno prebivalstvo in večinoma se je odselilo na razvitejše in boljše urejene zahodne dele skupnega evropskega trga dela. Emigracijski val se je zmanjšal šele leta 2018, torej dve do tri leta po začetku gospodarskega okrevanja (graf 1). V istem obdobju 2012–2017 je v Slovenijo prihajal obsežen tok neto selitvenega prirasta migrantov, državljanov držav nekdanje Jugoslavije, v seštevku prek 38.000 v šestih letih. Do leta 2009, torej v obdobju konjunktura, je bil letni selitveni saldo tujih državljanov še precej višji, v letu 2008 je dosegel 18.584 oseb, podobno visok je bil tudi v letih 2018 in 2019 (graf 2).¹

Graf 2: Priseljeni in odseljeni tuji državljani, 1996–2019

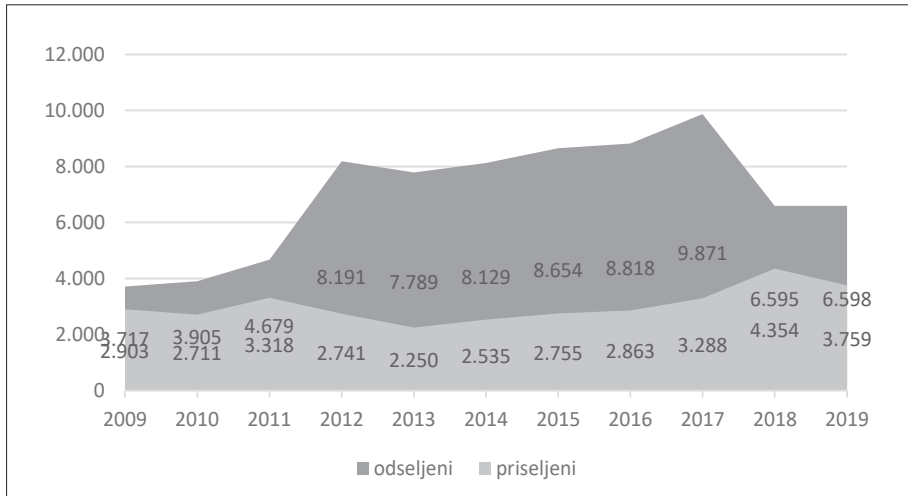

Vir: SURS (2021a).

Naslednji graf (graf 3) prikazuje podrobnejšo dinamiko in obseg meddržavnih selitev državljanov Slovenije od začetka prejšnje gospodarske krize.

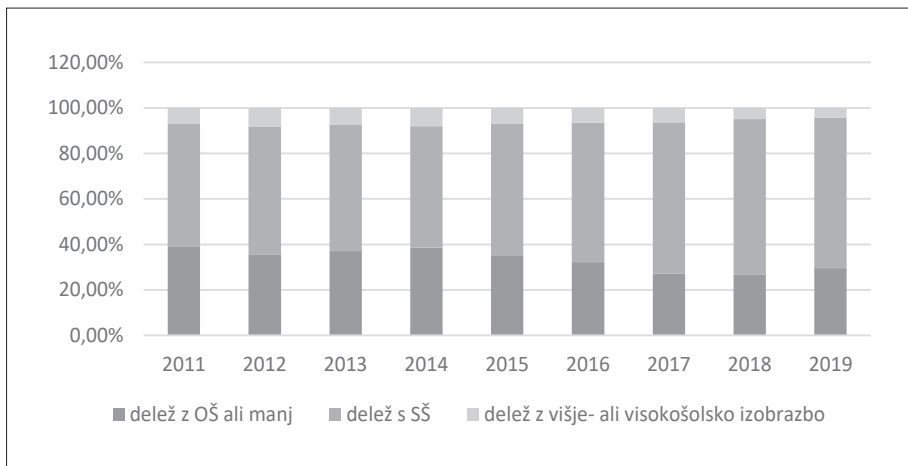
Pri tem je bila že med priselitvenim valom do leta 2009 povprečna stopnja izobrazbe priseljenih tujcev nekoliko nižja od tiste pri odseljenih slovenskih državljanih (Bevc & Uršič 2014). Enako smo izračunali za obdobje 2011–2019 iz primerjave podatkov o stopnjah izobrazbe odseljenih državljanov Slovenije in priseljenih državljanov držav z območja nekdanje Jugoslavije (grafa 4 in 5). Od tam je namreč v tem obdobju prišlo 77,2 % vseh priseljenih tujih državljanov in lahko štejemo, da gre za edini bazen množičnega priseljevanja v Slovenijo.

Graf 3: Odseljeni in priseljeni slovenski državljani, 2008–2019

Vir: SURS (2021a).

Graf 4: Stopnja izobrazbe tujih državljanov, starejših od 15 let, priseljenih iz držav na območju nekdanje Jugoslavije v letih 2011–2019

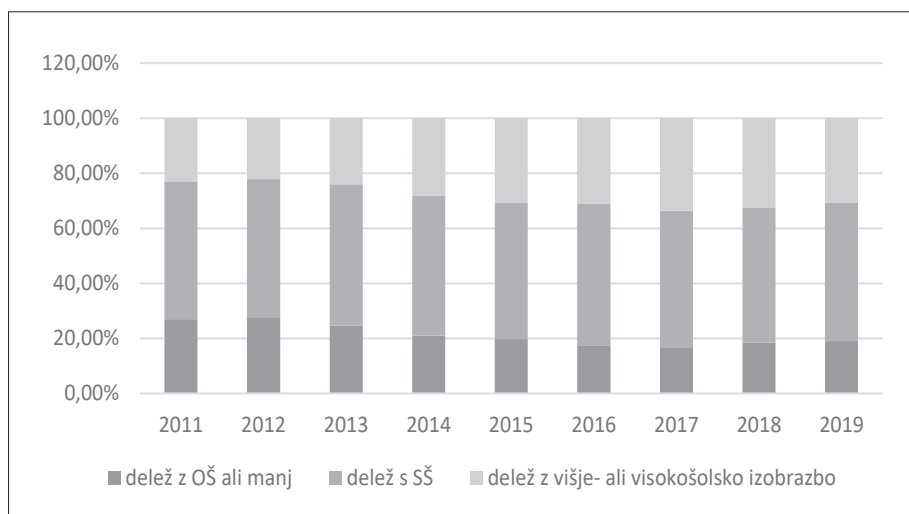

Vir: SURS (2021b); avtorjeva analiza podatkov.

Če pustimo ob strani razlike v absolutnih številkah, je imelo le 6 % priseljencev iz držav z območja nekdanje Jugoslavije, starejših od 15 let, višje- ali visokošolsko izobrazbo, pri odseljenih slovenskih državljanih pa je bilo takih 28,7 %. Ti podatki kažejo, da neto selitveni tokovi, če seveda pri bolj izobraženih izseljenih slovenskih državljanih ne gre za začasno fluktuacijo, v Sloveniji pomenijo neto

zmanjševanje povprečne stopnje izobrazbe tiste delovne sile, ki uspe najti delo na slovenskem trgu dela. To je pokazatelj podrazvitosti slovenskega gospodarstva (in ostalih sektorjev na trgu dela) in s tem relativne preizobraženosti prebivalstva.

Graf 5: Stopnja izobrazbe odseljenih slovenskih državljanov, starejših od 15 let, v letih 2011–2019

Vir: SURS (2021c); avtorjeva analiza podatkov.

Glede na to lahko pričakujemo, da so prevladujoči motivi odseljenih državljanov Slovenije ekonomski, in ocenjujemo, da bi bilo mogoče znižati izselitveni val predvsem z izboljšanjem ponudbe zaposlitev na slovenskem trgu dela. Ta je namreč v razmerah prostega pretoka državljanov EU le del širšega evropskega trga dela, na katerem delodajalci v Sloveniji tekmujejo z delodajalci iz bolj razvitih članic EU za kakovostno delovno silo.

3. Metodologija empirične raziskave slovenskih izseljencev iz zadnjega desetletja

Raziskovalno vprašanje empirične raziskave je bilo, kakšni so motivi za izselitev slovenskih državljanov, ki so se izselili v zadnjem desetletju, v času večjega izselitvenega vala. S tem vprašanjem sta povezani dve skupini raziskovalnih podvprašanj. Prva skupina podvprašanj predpostavlja karierne motive, značilne za ekonomske migrante, čeprav so ti v primeru nekaterih intervjuvancev kombinirani z osebnimi motivi (partner iz tujine, v nekaj primerih tudi sledenje drugemu družinskemu članu v tujino): kakšni so bili njihov materialni položaj, položaj na trgu dela in karierna perspektiva v Sloveniji ter kakšni so bili v

tujih državah, kamor so se preselili, in v trenutni državi bivanja. Druga skupina raziskovalnih podvprašanj je, kako izseljenci iz zadnjega desetletja subjektivno dojemajo domovino. Pri tem intervjuvancem nismo sugerirali, da predpostavljamo identičnost domovine s slovensko državo in/ali slovenskim narodom, temveč smo jih vprašali, kaj pogrešajo iz okolja, ki so ga zapustili s selitvijo v tujino. Ker so intervjuvanci lahko prosto odgovarjali na vprašanja, smo jim omogočili, da sami sestavijo prioriteten list tistega, kar subjektivno povezujejo z domovino, in unija njihovih prioriteten list vsebuje predvsem državo, narod, jezik, kulinariko, krajino, vsakdanjo komunikacijsko kulturo ter družinske člane in prijatelje. Delno smo odnos do domovine lahko razbrali tudi iz odgovorov na vprašanja, ali spremljajo in se opredeljujejo do političnega in družbenega dogajanja v Sloveniji.

Motive za izselitev, pripravljenost na nadaljnje selitve in za vrnitev v Slovenijo, pojmovanje domovine in patriotizem kot morebitni motiv za vrnitev smo pri ekonomskih izseljencih iz Slovenije iz zadnjega desetletja raziskali s polstrukturiranimi intervjuji. Skupina študentk in študentov pri predmetu Sodobni družbeni procesi na drugostopenjskem študijskem programu Sociologija na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je v študijskih letih 2017–2018, 2018–2019 in 2019–2020 opravila 40 intervjujev z izseljenci, vsak(a) po enega. Intervjuvance so poiskali med svojimi znanci. Poleg demografskih vprašanj (starost, spol, družinsko življenje, stopnja izobrazbe, država bivanja) so jih vprašali po položaju na trgu delovne sile pred izselitvijo in zdaj ter po subjektivni oceni trenutnega dohodka oz. materialnega položaja. Nadalje so intervjuvance vprašali o razlogih za odselitev iz Slovenije, kako dolg odhod so načrtovali ob odselitvi, o pripravljenosti na nadaljnje selitve in ali razmišljajo o vrnitvi in pod kakšnimi pogoji. Vprašali so jih tudi, ali spremljajo in kako se opredeljujejo do slovenske politike ter ali imajo kakšna politična stališča, povezana z okoliščinami, zaradi katerih so odšli v tujino. V zadnjem sklopu so intervjuvanci dobili tudi vprašanja, kaj iz domovine najbolj pogrešajo v novem okolju in čemu so se najtežje odpovedali, pa tudi, kaj jim pomeni domovina. Študentje² so o intervjujih napisali kratka poročila. Izjave intervjuvancev o njihovih stališčih in statusih smo klasificirali po glavnih tematskih sklopih. Njihovo distribucijo prikazuje preglednica 1, v kateri so v poljih s posamezno skupino odgovorov našete zaporedne številke intervjuvancev in njihovo število.³

Vsi intervjuji so bili izvedeni z istimi smernicami in zapisani v obliki povzetka, strukturiranega v posamezne problemske kategorije, ki so v preglednici 1 razvrščene vertikalno. Povzete odgovore smo nato znotraj vsake problemske kategorije rekodirali v skupine odgovorov, ki so v preglednici 1 razvrščeni horizontalno.

Število intervjujev je bilo omejeno, zato se zavedamo omejenih možnosti za generalizacijo veljavnosti sklepov oz. odgovorov na raziskovalno vprašanje in podvprašanja ter nadaljnjih interpretacij, ki gredo v sklepnem poglavju prispevka

v smeri, v kolikšni meri so selitveni motivi izseljencev iz zadnjega desetletja pragmatični in bi se ti vrnili v Slovenijo predvsem, če bi dobili dobre karijerne priložnosti, v kolikšni meri pa so vezani na domotožje in lahko pomenijo pripravljenost na vrnitev tudi brez dobrih kariernih priložnosti.

4. Pripovedi nedavnih slovenskih izseljencev o svojih razlogih za migriranje, materialnem napredku in pojmovanju domovine

Preglednica 1 prikazuje distribucijo skupin odgovorov intervjuvancev po glavnih tematskih sklopih.

Preglednica 1: Distribucija skupin odgovorov intervjuvancev po glavnih tematskih sklopih

Starost	do vključno 30 let: 1, 2, 4, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 36, 39, 40 (N = 25)	nad 30 let: 3, 5, 6, 7, 8, 10, 14, 17, 21, 22, 23, 31, 32, 37, 38 (N = 15)			
Izobrazba	srednja šola ali manj: 1, 3, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 17, 22, 24, 27, 28, 29, 33, 34, 38, 40 (N = 19)	univerzitetna ali več: 2, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 39 (N = 21)			
Družinsko življenje	ima otroke: 5, 6, 10, 17, 22, 32, 38 (N = 7)	nima še oz. ne more si še privoščiti otrok: 1, 2, 4, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 24, 25, 26, 28, 30, 33, 34, 35, 36, 39 (N = 24)	ne namerava imeti otrok: 3, 23, 31 (N = 3)		
Država ali regija sedanjega bivanja	Zahodna Evropa: 3, 4, 6, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40 (N = 27)	Vzhodna Evropa: 2, 8, 29 (N = 3)	ZDA, Kanada: 1, 7, 20, 23, 34 (N = 5)	Azija, Avstralija: 5, 9, 10, 16, 19 (N = 5)	
Položaj na trgu dela pred izselitvijo	odšel/-la takoj po izobraževanju ali med njim: 1, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 16, 18, 19, 20, 24, 25, 26, 30, 34, 36, 39 (N = 18)	prekaren, slab, brezperspektiven: 3, 4, 5, 13, 14, 15, 21, 27, 28, 29, 32, 33, 35, 37, 38, 40 (N = 16)	dober, a je želel(a) poskusiti kaj novega: 2, 17, 22, 23, 31 (N = 5)	dober, a je odšel/-la iz osebnih razlogov: 8 (N = 1)	

Sedajni pravni in poklicni položaj na trgu dela v tujini (možna umestitev v več skupin odgovorov)	prekaren, slab, opravlja nizko kvalificirana pomožna dela: 3, 8, 11, 12, 15, 16, 19, 24, 25, 35 (N = 10)	dober, opravlja strokovno delo: 1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 14, 17, 18, 20, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 38, 39, 40 (N = 28)	v tujini bolj spoštujejo delavca kot v Sloveniji: 1, 4, 5, 7, 13, 17, 22, 25, 28, 35, 37 (N = 11)	več reda pri delavskih pravicah kot v Sloveniji: 6, 13 (N = 2)	
Dohodek in materialni položaj v tujini	zadošča, da shaja sproti: 3, 11, 12, 14, 16, 21, 24 (N = 7)	dober: 2, 6, 7, 8, 9, 10, 15, 17, 19, 25, 26, 27, 28, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40 (N = 23)	lahko precej prihrani ali si veliko privoščiti: 1, 4, 5, 13, 18, 22, 23, 29, 31 (N = 9)		
Razlog za odselitev (možna umestitev v več skupin odgovorov)	iskanje boljših priložnosti ali zaslužka kot doma: 1, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 40 (N = 29)	zaradi pridobivanja novih izkušenj oz. znanj: 1, 2, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 26, 27, 29, 30, 31, 36, 37, 39, 40 (N = 19)	zaradi ljubezni idr. osebnih razlogov: 5, 6, 8, 16, 18, 19, 24 (N = 7)		
Kako dolgo bivanje v tujini je načrtoval(a) ob odhodu	načrtoval(a) je delo v tujini le za nekaj let: 1, 3, 4, 7, 11, 12, 14, 16, 21, 22, 29, 31, 33, 37, 38, 39 (N = 16)	sproti se odloča: 2, 5, 9, 13, 15, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 36, 40 (N = 17)	načeloma za vedno: 6, 8, 10, 17, 30, 34, 35 (N = 7)		
Pripravljenost na nadaljnje preselitve v tujini	pripravljen(a) slediti novim priložnostim: 1, 3, 4, 5, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 32, 36, 37, 39, 40 (N = 26)	ustalil(a) se je: 6, 7, 8, 10, 14, 17, 29, 31, 33, 34, 35 (N = 11)			
Razmišljanja o vrnitvi in pogoji za vrnitev v Slovenijo	meni, da se bo vrnil(a), šel/šla je le začasno zaradi zaslužka ali izkušenj: 2, 22, 24, 32, 38, 39 (N = 6)	vrnil(a) bi se, če bi doma dobil(a) dobre pogoje: 1, 3, 4, 5, 9, 13, 18, 21, 23, 25, 26, 27, 36, 37, 40 (N = 15)	ne načrtuje vrnitve: 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35 (N = 19)		
Ali spremlja slovensko politiko in se opredeljuje do nje	da, ni mu/ji vseeno, je opredeljen(a): 3, 4, 5, 9, 17, 19, 20, 23, 31, 36 (N = 10)	malo jo spremlja: 18, 24, 37 (N = 3)	politiki ne zaupa, razočaran(a) je nad njo: 1, 32, 39 (N = 3)	ne, ne zanima ga/je: 2, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 21, 22, 25, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 38, 40 (N = 22)	

Politična stališča do okoliščin, zaradi katerih je odšel/-la v tujino	ima stališča o zanemarjanju potencialov ali klientelizmu v Sloveniji: 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 17, 19, 20, 21, 31, 32, 36, 37, 38 (N = 18)	apolitičnost: 2, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 39, 40 (N = 20)			
Kaj iz domovine pogrša v novem okolju (možna umestitev v več skupin odgovorov)	prejšnje prijatelje in sorodnike: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40 (N = 37)	domačo krajino, družbeno klimo, kulinariko: 1, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36 (N = 23)	slovenščino: 3, 4, 6, 26, 32, 36, 39 (N = 7)	domovino: 6, 8, 11, 31, 36, 39, 40 (N = 7)	javne storitve: 15, 18, 19, 28, 30 (N = 5)
Kako pojmuje domovino	omejeno na zasebni socialni krog, krajino in kulinariko: 2, 3, 4, 7, 9, 12, 14, 17, 22, 23, 24, 25, 26, 32, 34, 35, 37, 38 (N = 17)	tudi patriotizem, narodna pripadnost: 1, 5, 6, 8, 11, 13, 18, 19, 20, 21, 28, 29, 30, 31, 33, 36, 39, 40 (N = 18)	nima slovenske identitete ali jo zavrača: 15, 16, 37 (N = 3)		

Vir: avtorjeva analiza podatkov.

O demografskem statusu intervjuvancev lahko ugotovimo, da gre večinoma za mlajšo populacijo. 62,5 % jih je starih do vključno 30 let in so se odselili kmalu, nekateri tudi takoj po koncu formalnega izobraževanja. Vsi ti so še brez otrok. V skupini starejših od 30 let močno prevladujejo taki, ki so mlajši od 40 let. Polovica jih ima otroke. Večina intervjuvancev se je izselila v času gospodarske krize 2008–2015 ali v letih po njej. Dobra polovica intervjuvancev ima univerzitetno ali še višjo stopnjo izobrazbe, ostali v veliki večini srednješolsko. 67,5 % se jih je izselilo v zahodno Evropo, večina ostalih pa v druge razvite države, kar je povezano s prevlado ekonomskih motivov (včasih tudi v kombinaciji z osebnimi) za preselitev.

V gornji razpredelnici smo odgovore na vprašanje o položaju na domačem trgu delovne sile pred odselitvijo razvrstili glede na fokus samega vprašanja, kombinacija z motivi za odselitev pa pokaže izrazito prevlado ekonomskih motivov. Močno prevladujoč razlog je umik iz neobetavnega nacionalnega trga delovne sile, kjer so bili intervjuvanci deležni ali so pričakovali relativno nizke dohodka v primerjavi s tistimi v razvitejših državah, prekarnost in omejene možnosti za karierni razvoj. 16 od 40 intervjuvancev je imelo pred odselitvijo slab položaj na trgu delovne sile v Sloveniji, opravljali so slabo plačana dela, imeli prekarne pogodbe in niso videli obetavne perspektive. 18 se jih je izselilo takoj po koncu formalnega izobraževanja ali že med njim, med njimi se jih je

15 odločilo tako zaradi iskanja boljšega zaslužka in kariernih priložnosti, kot so se jih lahko nadejali doma. Pet jih je imelo na domače trgu delovne sile sicer dober položaj, a so želeli poskusiti kaj novega, podrobnejši pregled poročil o intervjujih pa pri štirih kaže, da so v tujino odšli, ker so tam pričakovali višji dohodek oz. boljše karierne priložnosti. Skupaj kar pri 35 od 40 intervjuvancev zaznamo močne ekonomske motive za izselitev.

To potrjuje pregled distribucije motivov za odselitev. 72,5 % intervjuvancev se je odselilo iz Slovenije zaradi višjega dohodka, 47,5 % pa zaradi lažjega uresničevanja kariernih ambicij. Pri samo dveh od 40 intervjuvancev je bil razlog za selitev le osebni (poroka; preselitev k mami, ki se je poročila v tujino) brez kombinacije z dohodkovno in/ali karierno ambicijo.

Pri opisu svojega aktualnega položaja na trgu dela je 70 % intervjuvancev poročalo, da so zadovoljni s plačilom in vrsto dela, ki ustreza njihovi kvalifikaciji in ambicijam. 27,5 % jih je povedalo, da delodajalci v državi, kjer delajo, bolj spoštujejo in cenijo delavce kakor v Sloveniji, pri čemer ne gre le za višino plače, temveč tudi za spoštljiv, naklonjen in ustrežljiv osebni odnos, kakršnega v Sloveniji niso doživeli. Med 10 intervjuvanci, ki poročajo, da v tujini opravljajo prekarna oz. nizko kvalificirana dela, so trije taki, ki so imeli slab tržni položaj že doma (toda večina tistih, ki so bili delovno aktivni že pred odselitvijo, je v tujini napredovala), šest jih je odšlo takoj po izobraževanju ali med njim in še niso uspeli doseči kariernega napredka (12 od 18 izseljencev, ki so odšli takoj po izobraževanju, je že napredovalo), saj so v povprečju stari šele 26 let, ena intervjuvanka pa se je preselila na Hrvaško v ekonomsko slabši položaj zaradi poroke. Tudi tu vidimo, da je večina intervjuvancev s preselitvijo v tujino dosegla izboljšanje svojega položaja na trgu dela ali pa se tega lahko še nadejajo po začetniški prekarnosti. Podobno je ugotovila Lapuh (2011, 85).

Temu ustreza distribucija odgovorov na vprašanje o aktualni višini dohodkov. 17,5 % intervjuvancev poroča o skromnih dohodkih, ki zadoščajo za sprotne stroške, 57,5 % o dobrih dohodkih, ki omogočajo udoben življenjski slog, 22,5 % pa o zelo visokih dohodkih, ki po njihovem mnenju omogočajo večje razkošje ali prihranke. Pri tem je treba upoštevati, da večina intervjuvancev nima otrok in s tem precej visokih dodatnih stroškov, ki jih imajo starši v državah s šibko javno podporo varstvu otrok. Ekonomska uspešnost intervjuvancev je torej v večjem deležu primerov povezana tudi s tem, da prakticirajo življenjski slog *Two Incomes, No Kids*, zato je lahko njihova relativna ocena lastne ekonomske uspešnosti v tujini v primerjavi s tisto, ki bi jo dosegli v Sloveniji, lahko izkrivljena, saj ne upošteva razlik v obsegu javnih storitev, ki jih je seveda treba financirati z ustrezno višino davkov in prispevkov. Nekateri med intervjuvanci verjetno tudi uporabljajo zdravstvene in nekatere druge storitve v Sloveniji, kadar jo obiščejo, kar izboljša njihovo bilanco dohodkov in odhodkov, vendar v intervjujih tega niso izpostavljali. En intervjuvanec ni poročal o dohodkih, ker je v tujini zaradi

doktorskega študija in prejema različne akademske prejemke kot asistent in stipendist.

Distribucija odgovorov na vprašanja o načrtovanju trajanja preselitve v tujino in o pripravljenosti na nadaljnje selitve in na vrnitev v Slovenijo kažejo na izrazito pragmatičen pristop.

Na vprašanje, kako dolgo bivanje v tujini so načrtovali ob odhodu, jih je 40 % reklo, da so načrtovali delo v tujini za omejen čas, 42,5 % jih ni imelo časovnega načrta in se o podaljševanju bivanja v tujini odločajo sproti glede na razmere in priložnosti, 17,5 % pa jih je bilo že od odhodu trdno odločenih, da odhajajo za zmeraj. Tistim, ki so ob odhodu načrtovali preselitev za določen čas, se je zatem perspektiva večinoma spremenila. Le trije od 16 pravijo, da še vedno načrtujejo vrnitev v Slovenijo (npr. ob upokojitvi), pet se jih glede podaljševanja bivanja v tujini odloča glede na okoliščine, osem ali polovica pa jih je postala odločenih, da se ne bodo vrnili.

65 % intervjuvancev je izrazilo pripravljenost na nadaljnje selitve v tujini, 27,5 % jih je menilo, da so se ustalili, trije od 40 pa se glede tega niso izjasnili. Tudi sodeč po teh odgovorih izrazito prevladuje perspektiva sledenja priložnostim, h kateri jih verjetno spodbujata tudi refleksija (in/ali racionalizacija) lastne karijerne poti.

Na vprašnji, ali danes razmišljajo o vrnitvi in pod kakšnimi pogoji bi se vrnili v Slovenijo, jih je 15 % odgovorilo, da se bodo verjetno nekoč vrnili in da so odločeni ostati v tujini le omejen čas, dokler ne dosežejo določenih ciljev, 37,5 % jih je reklo, da bi se vrnili, če bi doma dobili dobro plačano in varno zaposlitev, 47,5 % pa jih glede na svoje pozitivne izkušnje v tujini ne načrtuje vrnitve. Med šestimi intervjuvanci, ki ocenjujejo, da se bodo nekoč vrnili, so o tem trdno odločeni le trije (eden od teh, ker ima v Sloveniji ženo in otroka), dva sta rekla, da se bosta morda vrnila po upokojitvi, pri enem pa to ni jasno, ker na svoje selitve gleda kot avanturist. Sklenemo lahko, da dobra polovica intervjuvancev svoje delovno aktivne dobe ne vidi v Sloveniji, prek 40 % pa bi se jih vrnilo, če bi na trgu dela dobili primerno priložnost v smislu strokovnega dela, zadostne višine plače in varne zaposlitve. Le redki imajo tako trdno vez z domačim okoljem, da bi se po določenem času vrnili, ker bi mu dali prednost pred dobro zaposlitvijo v tujini.

Medtem ko v tehtanju intervjuvancev med ekonomskimi koristmi dela v tujini in med čustvenimi vezmi z domačim okoljem močno prevladuje pragmatičnost, je njihovo pojmovanje domovine izrazito skrženo na mikro svet vsakdanjega življenja. Na vprašanje, kaj iz domovine oz. domačega okolja pogrešajo v novem okolju in čemu so se najtežje odpovedali, jih je 92,5 % odgovorilo, da pogrešajo prejšnje prijatelje in družinske člane, 57,5 % jih pogreša slovensko krajino, hrano in družbeno klimo (način komuniciranja med ljudmi, mentaliteto ipd.). 12,5 % jih v tujini pogreša institucionalne pridobitve iz Slovenije, kot

so storitve socialne države in urejenost družbenega življenja, ki npr. omogoča usklajevanje dela in prostega časa. Glede na njihove izkušnje je to prednost Slovenije pred državo, kjer živijo in delajo, vendar pa je precej več tistih, ki so s selitvijo v tujino izboljšali svoj položaj na trgu delovne sile in ta prednost očitno pretehta nad kakovostjo javnih storitev v Sloveniji. Le 17,5 % intervjuvancev je navedlo, da pogrešajo slovenski jezik, saj ga lahko vsakodnevno uporabljajo v videokonferenčni komunikaciji s svojci in z branjem različnih vsebin na spletu, številni mlajši pa v tujini bivajo s partnerjem ali sostanovalci iz Slovenije. To pomeni, da živijo dvojezično, tako da v službi in javnem življenju uporabljajo jezik okolja oz. angleščino, v prostem času, kolikor ga imajo glede na prevladujoče izkušnje delovne intenzivnosti, pa uporabljajo tudi slovenščino. Prav tako je 17,5 % intervjuvancev navedlo, da pogrešajo domovino v smislu celovitega družbenega okolja, zaznamovanega s slovensko identiteto. Unija tistih, ki pogrešajo slovenščino in/ali slovensko domovino, zajema 11 ali 27,5 % intervjuvancev.

Na izrecno vprašanje, kaj jim pomeni domovina, kako jo pojmujejo, je 18 ali 47,4 % intervjuvancev odgovorilo, da jim domovino predstavljajo izključno zasebni socialni krog, pokrajina in v nekaterih primerih kulinarika. Enak delež intervjuvancev je izrazil neko obliko izrecnega patriotizma v smislu ponosa ali pripadnosti domovini ali državi, ali pa neko obliko navezanosti na domovino kot nekakšen kraj (kot bomo pokazali v nadaljevanju, ne nujno prostorski) kolektivne pripadnosti. Dva sogovornika izrecno zavračata koncept narodne ali nacionalne pripadnosti in imata kozmopolitsko identiteto (ne čutita nobene pripadnosti narodu ali državi izvora), ena intervjuvanka pa se kot ortodoksna muslimanka ni počutila sprejeta v slovenski družbi in je tudi zato odšla za sorodniki v Avstralijo. Dva nista odgovorila na vprašanje o pomenu domovine.

Predstave o domovini tistih 18 sogovornikov, ki ta pojem povezujejo s kolektivno pripadnostjo, lahko podrobneje razčlenimo takole. Šest jih razume domovino kot narod. Ker mu pripadajo tudi v tujini, identifikacija s slovenstvom ni vezana na življenje v določenem prostoru. Trije razumejo domovino kot družbeno-kulturni prostor, ki ga zaznamujejo značilen način življenja, mentaliteta in navade, v katerih so bili socializirani. Dva povezujeta domovino s potovanji domov med dopusti. Pet jih razume domovino kot splet institucij, ki zagotavljajo storitve in dobrine, pomembne za kakovost življenja, pri čemer eden razume domovino kot slovenski trg delovne sile, nad katerim je razočaran. Eden se ima za patriota v smislu pripadanja državljanski in družbeni skupnosti, h kateri bi rad prispeval, če bi dobil priložnost za delo doma. Ena je rekla, da "spoštuje Slovenijo, saj je to država, v kateri sem se rodila" (Intervju 21), ni pa podrobneje razdelala, kaj je razlog in kaj predmet spoštovanja.

Razčlemba vsebin kolektivne pripadnosti pokaže naslednje. Pri sedmih (18,4 % od vseh intervjuvancev) je bilo mogoče opaziti čustveno vez z domovino kot družbenim oz. državnim prostorom Republike Slovenije. Pri teh lahko priča-

kujemo, da bi se vrnil v domovino tudi iz določenega domotožja, če bi dobili ustrezne priložnosti na trgu delovne sile. Pet (13,2 % od vseh) jih razume domovino kot storitveni servis, pri čemer sicer cenijo, kar so dobili od države Slovenije, vendar prav tako instrumentalno vrednotijo storitve in ponudbo nove in vseh ostalih potencialnih storitvenih domovin. Na neki institucionalno usmerjan prostor so torej vezani toliko, kolikor je interesno privlačen. Šest intervjuvancev (15,8 % od vseh) povezuje pojem domovine z narodom. Ker lahko živijo pripadnost narodu in komunicirajo v maternem jeziku tudi v tujini, jim to olajša fizično oddaljenost od domovine kot fizičnega in institucionalnega prostora. Če deležem podskupin, ki nimajo močne čustvene vezi s Slovenijo ali slovenskim narodom, prištejemo delež intervjuvancev z zasebniško reduciranim pojmovanjem domovine in delež tistih, ki izrecno zavračajo slovensko nacionalno identifikacijo, vidimo, da pri dveh tretjinah intervjuvancev ni mogoče pričakovati, da bi navezanost na domovino kot kulturno in politično zaznamovan prostor Slovenije lahko bila dejavnik pri njihovih odločitvah o nadaljevanju izseljenstva ali o vrnitvi. Če dodamo še tiste, ki se identificirajo s slovenskim narodom kot prostorsko fluidno zamišljeno komunikacijsko skupnostjo in ki narodno pripadnost lahko združujejo z delom v tujini, se ta delež dvigne na 81,6 %. Primer iz intervjuja 30: "Sem ponosna na to, da sem Slovenka."

Iz tega sledi, da slovenski ekonomski izseljenci iz novejšega obdobja na svoj kraj bivanja gledajo izrazito pragmatično. Naseljeni so tam ali se selijo tja, kjer dobijo boljše priložnosti na trgu delovne sile. Njihov patriotizem je v danem trenutku, potem ko so se že odselili, šibak dejavnik vpliva na odločitev o kraju bivanja. Pripadnost Sloveniji kot kulturnemu in državnemu prostoru je moč zaznati le pri slabi petini intervjuvancev. Polovica je v zvezi s Slovenijo navezana le na bližnje osebe in delno na nekdanji in med dopusti podoživeti svet vsakdanjega življenja.⁴

Iz analiziranih intervjujev s 40 izseljenci ne moremo sklepati, ali ima podoben pragmatičen odnos do kraja bivanja in domovine tudi tisti del mlajše populacije, ki se v času krize na slovenskem trgu delovne sile ni odselil ali ki se je že vrnil. Možno je, da je vrednota patriotizma (v smislu pripadnosti državi ali domovini kot motiva za izbiro državnega območja, kjer oseba biva in se družbeno udejstvuje) med temi, ki ostajajo v Sloveniji, močnejša,⁵ in to lahko pomeni, da se z izseljevanjem pragmatično usmerjenih v populaciji krepi delež pripadnikov z nacionalno konservativnimi nazori nacionalnega patriotizma in tudi etnonacionalizma. Možno pa je tudi, da se pogled na domovino spremeni v pragmatični smeri, potem ko posameznik z uspehom v tujini dobi potrditev, da se je odločil pravilno, in si postopno normalizira svoje izseljenstvo. Prav tako na podlagi poročil intervjuvancev, da so z izselitvijo večinoma doživeli uspeh in napredek na trgu delovne sile, ne moremo sklepati, da je v tujini uspela velika večina tistih, ki so odšli iz ekonomskih motivov. O tem, koliko je takih, ki jim v tujini ni uspelo in so se zato vrnil, lahko le slutimo iz številke o letnih odselitvah in priselitvah (vrnitvah) državljanov, ki so se v letih največjega vala izseljevanja

2012–2017 gibale v razmerju približno 3 : 1. A tudi med vrnjenimi so takšni, ki so šli v tujino le projektno, za omejen čas in so se po realizaciji svojih ciljev vrnili nazaj.

5. Sklep

Slovenija po vstopu v EU in integraciji v skupni evropski trg delovne sile beleži močne migracijske tokove. Na eni strani se odvija obsežno neto izseljevanje slovenskih državljanov v bolj razvite države, na drugi strani pa neto priseljevanje nizko kvalificiranih državljanov držav z območja nekdanje Jugoslavije. Intenzivnost migracij sovpada z gospodarskimi cikli. V obdobjih gospodarskih kriz se močno poveča neto izselitveni tok slovenskih državljanov. Tako je v obdobju 2012–2017 vsako leto število neto izselitev ustrezalo dobri četrtini do tretjini letnega števila rojstev v Sloveniji v zadnjih treh desetletjih (SURSTAT 2021d), v šestih letih pa je skupaj izselilo neto 35.000 državljanov. V obdobjih lokalnih gospodarskih konjunktur se neto izselitveni tok slovenskih državljanov zmanjša, a je še vedno pozitiven, močno pa se poveča neto priselitveni tok z Zahodnega Balkana. Primerjava izobrazbene strukture obeh migrantskih populacij kaže na izrazit neto beg možganov (odrasli državljanji, ki so se v zadnjem desetletju izselili, imajo višjo povprečno stopnjo izobrazbe od odraslih tujcev, ki so se v tem obdobju priselili) in na podrazvitost slovenskega gospodarstva in ostalih sektorjev trga delovne sile. V pogojih prostega pretoka delovne sile v EU je Slovenija izrazito ranljiva na področju produktivnega zadrževanja in privabljanja ljudi z visoko kvalificiranim znanjem, ki je najpomembnejši strateški vir nadaljnega razvoja.

Z empirično raziskavo smo pridobili približen socialni in motivacijski profil nedavnih slovenskih izseljencev. Večina intervjuvancev je v mlajših in srednjih letih, večinoma so se izselili v času gospodarske krize 2008–2015 in po njej. Močno prevladujoč razlog za odselitev je umik z neobetavnega slovenskega trga delovne sile. Večina sogovornikov je bila pri tem uspešna in poročajo o dobrem materialnem položaju v ciljni državi in o tem, da so imeli pred odhodom v Sloveniji relativno slabo perspektivo za karierno napredovanje. Z ekonomskimi motivi za odselitev in uspehi sovpada izrazito pragmatičen pogled na preteklo in prihodnjo časovnico odločanja o migriranju. Nekateri so poročali, da so se že pred odhodom odločili za odselitev za zmeraj ali do upokojitve, številnim med tistimi, ki so načrtovali delo v tujini za omejen čas, pa se je po kariernem uspehu perspektiva spremenila. Svoj migrantski status in lokacijo bivanja izbirajo glede na karierne priložnosti. Dobra polovica jih ocenjuje, da se vsaj v svoji delovno aktivni dobi ne bodo vrnili v Slovenijo, prek 40 % pa jih meni, da bi se vrnili, če bi dobili primerno priložnost na trgu dela. Toda ta pogojna pripravljenost za vrnitev se utegne zmanjšati, ko si migranti ustvarijo družino, ki je mlajši del intervjuvancev še nima, oz. ko se njihovi otroci začnejo šolati in se tako družinski člani tesneje integrirajo v neki socialni prostor.

Le pri 18,4 % intervjuvancev smo zaznali tako trdno čustveno vez z domačim okoljem oz. z družbenim in državnim prostorom Slovenije, da je zaradi tega mogoče pričakovati njihovo zanesljivo vrnitev in pri tem ne prevladuje njihova pragmatična primerjalna ocena možnosti na trgu delovne sile. Le 17,5 % jih je navedlo, da pogrešajo slovenski jezik, saj ga lahko v prostem času vsakodnevno uporabljajo prek spleta oz. v komunikaciji s slovenskim partnerjem. Prav tako jih je 17,5 % povedalo, da pogrešajo domovino kot družbeno okolje, zaznamovano s slovensko identiteto. Seštevek tistih, ki pogrešajo slovenščino in/ali slovensko domovino, zajema 27,5 % intervjuvancev.

Zanimivo je, kako sogovorniki pojmujejo domovino, katere vsebine projicirajo vanjo in na katere od teh vsebin so čustveno navezani. Pri večini intervjuvanih je njihovo pojmovanje domovine izrazito skrčeno na svoje in na mikro svet vsakdanjega življenja. Domovina je zanje identična z domom njihove primarne družine v Sloveniji, z abstraktnim družbenim okoljem (mentaliteto ljudi), kulinarično kulturo in krajino, ne pa z državo. Nekateri od tistih, ki izražajo narodno zavest, domovine ne pojmujejo prostorsko in je ne vežejo izključno na Slovenijo kot organiziran fizični prostor, v katerem dominira slovenska identiteta. Nekateri razumejo domovino kot narod in zanje komunikacijsko prakticanje narodne pripadnosti ni zamejeno na določen fizični prostor. Manjši del jih razume domovino kot storitveni servis, pri čemer jim je tuja država, v kateri živijo, dala boljšo ponudbo od Slovenije. Glede na prevladujoča anacionalna pojmovanja domovine (ne identificirajo se s slovensko državo, nacijo ali etnijo, temveč le z domačim mikro okoljem, načinom vsakdanjega življenja in krajino, ki je ne razumejo skozi nacionalno ali etnično perspektivo) lahko ocenimo, da za od dveh tretjin do štirih petih intervjuvancev ni mogoče pričakovati, da bi navezanost na domovino kot kulturno in politično zaznamovan prostor Slovenije lahko bila dejavnik pri njihovem odločanju o nadaljevanju izseljenstva ali o vrnitvi.

Nedavni slovenski ekonomski izseljenci se o svojem kraju bivanja odločajo izrazito pragmatično, patriotizem je tu šibak dejavnik. Pripadnost Sloveniji kot kulturnemu in državnemu prostoru smo zaznali le pri slabi petini intervjuvancev. Politično posredovanih kolektivnih narativov, ki bi omogočili tvorbo skupnosti zdomcev, ni ali pa zajemajo le manjši del izseljencev. V razmerah prostega pretoka prebivalstva v EU in deloma tudi širše je mogoče v Sloveniji tisti propulzivni del svojega prebivalstva, ki je pripravljen migrirati, zadržati edino z izboljšanjem konkurenčnosti slovenskih delodajalcev na evropskem trgu delovne sile. Ključni so učinkovitejše upravljanje kapitala in javnih služb, boljše urejanje trga dela in dvigovanje produktivnosti z naložbami v znanje in tehnologije.

Vzorec množičnega izseljevanja, pospremljenega s pragmatično recepcijo odločanja o kraju dela in bivanja in z močnim razočaranjem nad plačnimi in pravnimi razmerami na slovenskem trgu delovne sile, pomeni svarilo pred prihodnjimi družbenimi posledicami gospodarskih kriz v pogojih polperiferne

integriranosti slovenskega gospodarstva in trga delovne sile v evropske vrednostne verige (Podvršič & Breznik 2019). Če temu dodamo še zaton slovenskega režima socialnoprtnerske regulacije kolektivnih delovnih razmerij od leta 2005 dalje (Stanojević 2010; 2015; Broder 2016, 32), delavcem preostaja le mobilnost v ugodnejše geografske predele evropskega trga dela. V naslednji krizi, ki jo utegnejo sprožiti gospodarski in socialni stroški neuspešno upravljane epidemije covid-19, lahko pričakujemo nov obsežen val izseljevanja iz Slovenije.

Intervjuji

Intervju 21 – M. K., marec 2019, 33-letna diplomirana zgodovinarica, Nizozemska.

Intervju 30 – B. B., marec 2020, 26-letna magistra financ, Portugalska.

Literatura in viri

- Bajt, V., 2016. Who “Belongs”? Migration, Nationalism and National Identity in Slovenia. *Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies / Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 79, 49–66.
- Bevc, M., 2014. Meddržavne selitve prebivalcev Slovenije in njihov vpliv na demografska gibanja v državi. *IB revija* (48) 2, 5–20.
- Bevc, M. & Ogorevc, M., 2014. Zaposlitvena emigracija nekdanjih Erasmusovih študentov iz Slovenije. *IB revija* (48) 3/4, 5–20.
- Bevc, M. & Uršič, S., 2014. Obseg meddržavnih selitev in izobraženost selivcev ter njun vpliv na število in izobraženost prebivalcev Slovenije. *Dve domovini / Two Homelands* 40, 91–110.
- Broder, Ž., 2016. *Sindikalno gibanje v Sloveniji od osamosvojitve do danes*. Magistrsko delo. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Golob, T., 2009. Slovenian Migrants in Transnational Social Spaces: Exploring Multilayered Identifications and Ambivalent Belongings. *Anthropological Notebooks* 15 (3), 65–77.
- Golob, T., 2010. The Meanings of “Home” and “Homeland” in Slovene Diasporic Communities. *Lietuvos etnologija / Lithuanian ethnology* 10 (19), 117–137.
- Gostič, M., 2019. Izkušnje bivanja in dela sodobnih slovenskih izseljencev v Avstriji in Nemčiji. *Dve domovini / Two Homelands* 50, 217–235.
- Ilc Klun, M., 2017. Biografsko-narativni metodološki pristop za poučevanje in razumevanje vsebin slovenskega izseljenstva. *Dela* 48, 61–76.
- Josipovič, D., 2019. Spremembe etnične in migracijske ter izobrazbene strukture prebivalstva mestne občine Ljubljana. *Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies / Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 82, 25–47.
- Kovačič, G., 2016. The Practical Suspension of Slovenian Employment Legislation. V F. Adam (ur.) *Slovenia: Social, Economic and Environmental Issues*. Nova Science Publishers, Hauppauge (NY), 163–181.
- Kramberger, A., 2007. Strukturni razlogi težje zaposljivosti mladih v Sloveniji. V A. Kramberger & S. Pavlin (ur.) *Zaposljivost v Sloveniji analiza prehoda iz šol v zaposlitve: stanje, napovedi, primerjave*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 64–102.
- Mikola, M. & Gombač, J., 2008. Internet kot medij ohranjanja narodne in kulturne dediščine med Slovenci po svetu. Stare dileme novih rešitev. *Dve domovini / Two Homelands* 28, 39–56.

- Lapuh, L., 2011. Geografski vidiki sodobnega izseljevanja iz Slovenije. *Dela* 36, 69–91.
- Lukšič-Hacin, M., 1995. *Ko tujina postane dom: resocializacija in narodna identiteta pri slovenskih izseljencih*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Lukšič-Hacin, M., 1999. *Multikulturalizem in migracije*. Založba ZRC, Ljubljana.
- Podvršič, A. & Breznik, M. (ur.), 2019. *Verige globalnega kapitalizma*. Sophia, Ljubljana.
- Stanojević, M., 2010. Vzpon in dezorganizacija neokorporativizma v Republiki Sloveniji. V U. Vehovar *Neosocialna Slovenija: smo lahko socialna, obenem pa gospodarsko uspešna družba?*. Založba Annales, 107–139, Koper.
- Stanojević, M., 2015. Sindikalne strategije v obdobju krize. *Teorija in praksa* 52 (3), 394–416.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije, 2021a. Meddržavne selitve po državi državljanstva in spolu, Slovenija, letno. SI-STAT podatkovni portal. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana, <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/05N1008S.px> (dostop 21. 2. 2021).
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije, 2021b. Priseljeni prebivalci, stari 15 let in več, po izobrazbi, državljanstvu, državi prejšnjega prebivališča in spolu, Slovenija, letno. SI-STAT podatkovni portal. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana, <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/05N3108S.px> (dostop 21. 2. 2021).
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije, 2021c. Odseljeni prebivalci, stari 15 let in več, po izobrazbi, državljanstvu, državi prejšnjega prebivališča in spolu, Slovenija, letno. SI-STAT podatkovni portal. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana, <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/05N3214S.px> (dostop 21. 2. 2021).
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije, 2021d. Osnovni podatki o rojenih, Slovenija, letno. SI-STAT podatkovni portal. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana, <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/05J1002S.px> (dostop 20. 9. 2021).

Opombe

- ¹ Te podatke delno izkrivlja pojav napotenih delavcev, ki vsaj sprva uradno veljajo za priseljene v Slovenijo, čeprav se fizično nahajajo na deloviščih v zahodni Evropi, a se kasneje številni tudi uradno preselijo tja. Rogelja in Mlekuž (citirano v Josipovič 2019, 47) navajata, da je od leta 2005, ko je bil institut uveden, do leta 2016 ta status dobilo prek 150.000 oseb.
- ² Intervjuje so izvedli Ana Žunič, Jan Štiglic, Katarina Kopecky, Katja Springer, Meliha Tuhčić, Nastja Verbek, Nika Hranjec, Nika Polšak, Tina Bilbija, Tina Giber, Žiga Longar, Alema Hadić, Dejan Ristić, Elma Kujović, Eva Ševerkar, Grega Hrib, Jure Skubic, Manca Rožman, Maruša Močnik, Miha Zavrtnik, Mojca Koren, Nataša Gruđen, Primož Žvokelj, Robin Dolar, Rok Vahter, Tia Valand, Tilen Polanc, Zala Lucija Bezljaj, Andrejka Poljak, Brina Bobnar, Katarina Butala, Katja Krstan, Laura Ostrič, Luka Kržišnik, Maja Jakša, Nastja Rolih, Nina Bizjak, Sara Trampuž, Sara Ugrin in Vesna Strlič.
- ³ Pri vsaki skupini stališč navajamo zaporedne številke intervjuvancev glede na vrstni red študentk in študentov v prejšnji opombi. Nekateri intervjuvanci niso podali jasnih odgovorov na posamezna vprašanja. Pri vprašanih o motivih in pojmovanju domovine pa so pogosto podali več različnih odgovorov, kar je tudi zabeleženo v tabeli.
- ⁴ Podobno je pri priseljencih iz drugih delov območja nekdanje Jugoslavije v Ljubljano ugotovil Josipovič (2019, 31), razen pri tistih z muslimanskim kulturnim ozadjem (Bošnjaki, Albanci), pri katerih izključevalna politika pripadanja (Bajt 2016) očitno predstavlja oviro asimilaciji.
- ⁵ S to raziskavo nismo ugotavljali, kolikšen delež mlajših odraslih v Sloveniji ima pragmatičen odnos do kraja bivanja, kolikšen pa jih je navezanih na domače in nacionalno okolje. Bevc in Ogorevc

(2014, 19) sta v raziskavi trajnega emigracijskega potenciala slovenskih študentov na izmenjavi Erasmus ugotovila, da je slednje v nekaterih družbenih skupinah izrazito prisotno.

126

Financiranje

Prispevek je nastal v okviru programske skupine Problemi avtonomije in identitet v času globalizacije (P6-0194), financirane s strani Javne Agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.